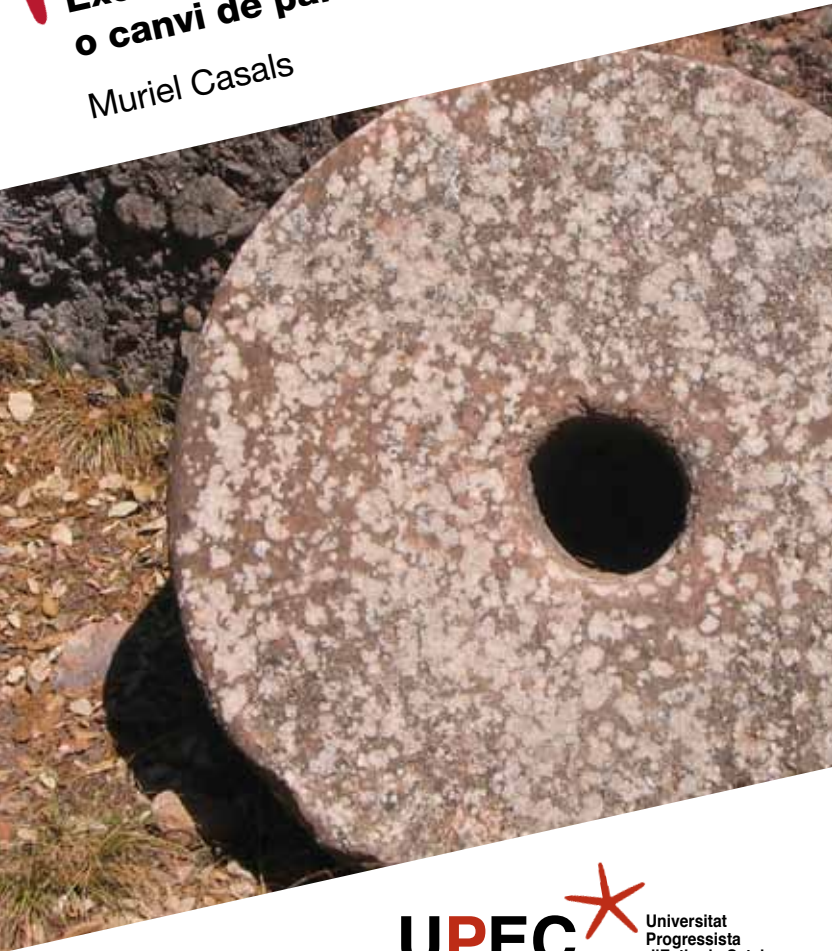

16

Excessos neoliberals o canvi de paradigma?

Muriel Casals

UPEC

Universitat
Progressista
d'Estiu de Catalunya

Universitat Progressista
d'Estiu de Catalunya (UPEC) és filla d'un
llinatge que no vol que resti desconegut.
Fills i néts de les aspiracions de les classes
populars catalanes del segle XIX, plasmades
en el seu vell lema "Instruir-vos i sereu lliures, associeu-
vos i sereu forts, estimeu-vos i sereu feliços", fills i néts
de l'esforç de la primavera republicana dels anys trenta
on s'anunciava que "Per damunt de tot, cultura.
Res no quedarà de l'esforç cívic dels nostres dies sense
la pressió d'un ambient que ens porti a tots pels
camins més càlids de la intel·ligència" i fills i néts de
l'antifranquisme social i polític que aconseguí reconstruir
la raó democràtica al nostre país, volem que el llegat del
passat també teixeixi el nostre present cap al futur.

Autor: Muriel Casals
Assessorament lingüístic: Montse Alba i Mar Olivé
Coordinació de la publicació: Montse Alba

Edita: UPEC
Producció: Primera Impressió
ISBN. 978-84-614-1967-8
DL. B-27547-2010

El contingut d'aquesta publicació pot ser reproduït, sempre que se'n citi la procedència.

Aquest llibre està imprès en paper certificat FSC, Boscos Ben Gestionats, Fons controlades i fusta i fibra reciclada.

Excessos neoliberals o canvi de paradigma?

Muriel Casals

Professora d'economia de la Universitat
Autònoma de Barcelona

Per als que ens situem a l'esquerra dins de l'espectre polític i social, la situació de crisi econòmica en la qual ens trobem és una oportunitat per reflexionar, per recordar alguns dels principis que formen part de la tradició intel·lectual del socialisme, en definitiva una ocasió per pensar. Potser seria més exacte dir que la crisi ens fa repensar, és a dir que ens fa pensar novament i reinterpretar algunes conviccions que havíem oblidat; la crisi ens obliga a replantejar algunes afirmacions, o també visions negatives, sobre aspectes essencials del funcionament del marc econòmic i institucional en el qual vivim.

A- D'una banda la crisi ha posat en evidència les fallades del mercat. La incapacitat del sistema econòmic per resoldre els problemes derivats del mal funcionament de les institucions financeres ha posat en qüestió la qualitat del capitalisme contemporani. Avui estem menys segurs que fa vint

anys que, efectivament, el capitalisme sigui la millor fórmula per a organitzar els aspectes econòmics de la vida en societat. Malgrat això, certament, cal reconèixer que almenys pel que fa al present immediat no tenim una alternativa a punt.

6

B- D'altra banda la reacció del nostre entorn més proper davant les dificultats econòmiques, ens fa repensar i qüestionar la qualitat del model concret de capitalisme català; hi ha senyals evidents que mostren que l'esquema de creixement econòmic i de distribució de la renda vigent aquí necessitaria canvis importants. Ens adonem que el ritme de creixement dels darrers anys ha donat satisfaccions des d'un punt de vista quantitatiu, hem vist com augmentava la riquesa en circulació però la qualitat del nostre desenvolupament econòmic i social és molt menys satisfactòria.

C- Pel que fa a la reflexió sobre el capitalisme en general, ens podem centrar en el debat obert sobre els diferents models existents en aquests moments pel que fa a l'organització econòmica dins de l'Europa més desenvolupada. Com que a vegades una imatge ajuda a visualitzar conceptes usaré per al meu raonament la portada de *The Economist* del 9 de maig 2009; el setmanari mostrava 3 imatges

que suggerien l'existència de diversos models econòmics amb les seves respectives virtuts i defectes.

Hi vàiem:

a- Nicolas Sarkozy sobre un tamboret simbolitzant França amb una economia en la qual l'Estat té un gran protagonisme i que ara mateix necessita enfiar-se per seguir semblant tan gran com ha estat la seva tradició;

b- Angela Merkel ben dreta representant l'economia Alemanya caracteritzada pel corporativisme i que sembla sòlidament aguantada sobre els seus propis peus i finalment

c- el cap de Gordon Brown el cos del qual s'enfonsa en un forat mostrant-nos que la liberal Gran Bretanya ha perdut la seva força.

Si analitzem una mica cada un dels models suggerits per les imatges dels respectius polítics podem pensar, repensar, el funcionament del capitalisme a l'inici del segle XXI.

a- A França el sistema funciona sobre la base del respecte i l'ús de l'autoritat estatal, l'administració

pública és allà una presència important en tots els sentits; els francesos estan majoritàriament convençuts que el *seu* estat protegeix els ciutadans més desvalguts i que exerceix eficaçment la funció de “repartidora”. Efectivament, l’administració pública assegura una redistribució dels resultats de l’esforç productiu i és la garantia dels drets ciutadans. Com és ben sabut a França la *fraternitat* i la *igualtat* són tant o més preuades que la *llibertat* i aquesta convicció es veu clarament en el seu sistema econòmic i social.

- 8
- b- A Alemanya funciona el corporativisme, que s’encarna en el pacte social. Les decisions que afecten l’activitat econòmica es basen en la negociació el que implica un *diàleg* continuat entre sindicats i patronal. Aquesta *cooperació* incideix en la moral econòmica i condueix a comportaments en els quals s’imposa l’austeritat tant a l’hora de negociar salaris com quan es tracta d’establir el destí dels beneficis. Aquesta *sobrietat* explica l’èxit de les exportacions alemanyes.
 - c- Al Regne Unit, la moral de l’ultraliberalisme valora l’actitud i l’èxit *individuals*; el principi establert afirma que cadascun escull el seu paper dins del joc econòmic, que cadascun decideix quin grau

d'esforç, quines habilitats i quins coneixements aporta al procés de generació de riquesa; en aquest joc els millors guanyen i els qui no poden seguir es perden. En un marc de *competència* bastant salvatge l'economia britànica ha aconseguit gestionar una part substancial de l'estalvi mundial.

De fet el que ens plantegem, sota el pretext d'analitzar aquests tres models de capitalisme vigents fins avui a Europa, és revisar una vegada més el vell debat sobre el paper i l'abast que volem atribuir a cada una de les dues lògiques possibles en l'administració dels afers econòmics: el mercat per un costat i la intervenció del poder polític per altra banda. Ens proposem discutir en quines dosis la vida econòmica de les nostres societats combina:

1- La confiança en el paper regulador de la *mà invisible* que ens guia servint-se de les forces del mercat que, per un costat incentiven els consumidors que quan compren i paguen per allò que han triat expressen les seves preferències, i per l'altre costat fan reaccionar els venedors que produeixen allò que saben que els procurarà uns beneficis prou interessants. El resultat és una situació que és satisfactòria no per a tots però sí per a molts;

2- La força de la mà visible sota la forma de *l'autoritat de l'estat* que dicta normes de comportament i actua ella mateixa. Regula alguns preus de béns i serveis que considera estratègics (el diner, el treball, l'habitatge), cobra impostos i ofereix certs béns que han estat produïts en empreses públiques; tot això seguint uns dictats que no tenen res, o poc, a veure amb els incentius pecuniaris.

10

En definitiva ens preguntem quines dosis de mercat, és a dir, de suposada llibertat econòmica, i quines dosis d'intervenció política defineixen la nostra realitat econòmica i social. Una qüestió rellevant per definir l'economia vigent és precisament sota quins graus de liberalisme funciona; quins marges per a la llibertat econòmica sabent, però, que massa vegades els qui defensen la dita llibertat no són precisament els qui més respecten les premisses necessàries per al seu exercici. Si fem cas dels manuals d'anàlisi econòmica sabem que la llibertat econòmica té sentit quan els agents que es troben en un mercat ho fan en igualtat de condicions; sabem que el concepte de llibertat econòmica va lligat al fenomen de la competència, també lliure. No és adequat, doncs, parlar de liberalisme quan hi ha protagonistes de l'activitat econòmica que participen en el joc disposant de privilegis, tenint uns

avantatges que no depenen simplement de la magnitud, sinó de la capacitat de disposar d'informació i sobretot de manipular-la. De fet, qui de veritat practica el liberalisme econòmic són les petites i mitjanes empreses que creen riquesa a partir del que els indiquen les forces del mercat. Massa sovint ho fa en un marc en el qual alguns (grans proveïdors, intermediaris, subministradors de serveis financers, etc.) els retallen part del seu marge de benefici per l'exercici de la força.

A un altre nivell del raonament: si volem tenir una imatge de com funciona una economia ens convé pensar com es distribueix el seu valor afegit entre els protagonistes dels processos de producció; és a dir que ens convé observar a quines mans va a parar la riquesa obtinguda. Cal explicar en quina proporció els fruits del conjunt dels processos productius, o el que és el mateix, el resultat de l'activitat de totes les empreses (grans, mitjanes, petites, unitats de treballadors autònoms; públiques i privades) es distribueix entre els diferents protagonistes. Ens referim a la distribució de la renda.

Aquesta proporció de mercat lliure, o de suposada llibertat de mercat (ens podem preguntar si és el mateix?) que s'ha de combinar amb la responsabili-

tat política (o n'hauríem de dir *socialització* d'una part de l'economia?), té segurament molt a veure amb el tema de la distribució. De fet, quan passem de l'anàlisi de la producció a la de la distribució la pregunta torna a ser la mateixa: qui ho fa millor? El mercat? O l'Administració pública?

12

La teoria econòmica ens explica que les rendes generades per l'activitat econòmica prenen 3 formes: salaris, beneficis, impostos; els tres tipus d'ingressos que van a parar a les mans dels qui han jugat diferents papers en l'activitat productiva: treballadors, propietaris i l'Estat. Doncs bé, la imatge de la distribució del valor afegit pel conjunt dels processos entre cada una d'aquestes categories, és a dir: 1) els salaris que reben els qui han participat aportant la seva capacitat de treball, 2) els beneficis que reben els propietaris de les diverses formes de capital i 3) els impostos que són les deduccions que van a parar a mans de administració pública, il·lustra de forma ben clara de quin tipus de societat es tracta.

Arribats aquí ens cal incorporar a la reflexió un altre aspecte que també està estretament lligat al debat sobre el mercat i/o la intervenció; es tracta del marc institucional que estableix de quina manera es trac-

ta i es respecta la propietat del capital. La propietat dels béns que serveixen per generar riquesa i que dóna dret a participar en la distribució dels resultats es planteja, altra vegada, en termes de dosis, és també una qüestió de proporcions. La pregunta que ens fem en aquest cas és: quines dosis de propietat pública hi ha en una economia determinada? O encara més: quina és la proporció del capital (una manera de dir el patrimoni col·lectiu) del país que considerem desitjable que estigui en mans de l'Estat? Saben que quan diem que una part del capital està en mans de l'Estat volem dir que no està en mans privades; la pregunta pot prendre la forma alternativa: quina part del total del capital està, o volem que estigui, en mans privades?

El debat sobre el tema és ben obert avui. Després d'un període en què es valorava de manera quasi absoluta i positiva la propietat privada en qualsevol de les seves diverses formes, després que ens havien fet creure gaire bé que havia triomfat el "capitalisme popular" tornem a sentir-ne parlar (i el curiós és que ho fan des de l'ortodòxia), de la "recuperació" per part del sector públic de parts sensibles i significatives de l'economia. És oportú recordar que l'objectiu de la nacionalització de la banca formava part del programa dels partits comu-

nistes europeus; una mesura que es reivindicava amb l'argument que no és prudent deixar el que ha de ser un servei públic a l'albir dels interessos dels accionistes i gestors del sistema financer. Aquesta proposta que pot semblar radical era de fet considerada normal en la pràctica de molts partits socialistes moderats (recordem el Programa Comú de l'esquerra francesa sota el qual Mitterrand va encetar el seu govern el 1981), en un exercici de pragmatisme prudent. Després d'una llarga etapa de desprestigi públic de la idea ara hi tornem, han canviat els noms i no es parla de socialització o nacionalització, però les intervencions massives del sistema financer per part de les administracions públiques responen d'alguna manera a aquella lògica.

Veiem, doncs, que la crisi ens fa repensar el model econòmic; això inclou replantejar els valors acceptats, reconeguts. Recordem per exemple que J. M. Keynes ja va advertir que segurament sempre hi haurà cobdiciosos però que és bo saber que no sempre els haurem d'aplaudir. Avui, en el mateix sentit J. Attali ens parla dels voraços que tenen poder per apropiarse de grans trossos del pastís; s'havien acostumat a funcionar amb impunitat, però sortosament la crisi els ha posat al centre de les crítiques.

Concretem: a Catalunya

Aquesta reflexió sobre el capitalisme la voldria concretar una mica més acostant la mirada al capitalisme català o, el que és el mateix, el capitalisme a Catalunya.

Catalunya comparteix bona part dels problemes amb els altres països de l'Europa occidental. Si ens fixem en els tres models vistos potser el que ens defineix de manera més propera seria el francès. Vivim en una societat on l'Administració té una presència important, però a diferència del que passa a França aquí no és tan clar que els ciutadans ens sentim protegits pel "nostre" estat. Per raons òbvies: no sabem quin és el nostre estat. Una part significativa de catalans sent la manca d'un estat propi com un problema que la crisi econòmica ha agreujat i posat urgentment en evidència; per a una altra part de catalans la manca no és sentida explícitament però en sofreixen les conseqüències. Dèiem que parlem des d'una perspectiva d'esquerres, doncs com que l'esquerra és partidària de l'Estat del Benestar a l'esquerra catalana li correspon preguntar-se: *és possible construir i consolidar un Estat del Benestar sense Estat?* Sembla difícil. Sobretot ara que ja ha quedat clar

que l'Estat espanyol no simplement no ens considera ciutadans com tots els seus, sinó que, encara més, té cap a nosaltres un comportament hostil.

En concret, la història del capitalisme català, o del capitalisme a Catalunya, ha estat una cursa d'obstacles. Uns obstacles que es poden resumir en la manca dels dos elements que hem vist que conformen el funcionament de les economies modernes: el mercat i l'Estat. De fet, a Catalunya ens han mancat les dues lògiques. Ens ha faltat mercat i ens ha faltat autoritat pública.

16

D'una banda, el mercat per a la producció catalana ha estat tradicionalment el mercat espanyol que ha estat històricament un mercat molt limitat, poca població i baix nivell de renda. Haver estat "la" fàbrica d'Espanya no va ser un bon negoci per al conjunt de l'economia catalana; va permetre, això sí, fer bons negocis privats.

D'altra banda, no disposar d'administració pròpia va impedir poder aplicar mesures econòmiques d'estímul a l'activitat industrial.

Els obstacles, però, s'han salvat, i en general s'ha fet molt més d'acord amb una lògica privada que no

pas amb una visió col·lectiva. L'element que ha funcionat com a mecanisme de superació de la manca d'un marc econòmic i institucional favorable a l'activitat econòmica i a la creació de riquesa ha estat la capacitat per part de l'economia catalana d'atreure treball sempre que n'hi ha hagut necessitat.

Efectivament, aquí hi ha hagut, sempre que la producció ho ha reclamat, treball abundant. Ens agrada parlar de l'atractiu de Catalunya com una destinació on es ve a viure i a treballar. Però cal considerar que treball abundant vol dir treball barat i que treball barat implica menys estímul per a la renovació tecnològica i com a resultat uns nivells massa baixos de productivitat. Això, si ho mirem des d'una perspectiva estrictament econòmica, si hi afegim una consideració social, treball barat vol dir una societat no prou justa, poc equitativa i amb els problemes de cohesió corresponents. Un creixement econòmic basat en l'ús extensiu del recurs abundant ha condicionat l'estructura del capitalisme català.

Com a resultat de no haver revisat la nostra història, tenim una estructura econòmica que mostra febleses derivades del passat. El pes exagerat de la construcció i el turisme en l'estructura productiva ens situa en unes condicions difícils per fer front a la crisi econòmica.

Sortosament també hem vist com en altres moments de la història l'economia catalana ha afrontat processos de reestructuració industrial força amplis. Ho ha fet amb una intervenció important de l'Administració pública, és a dir fent ús de la mà visible.

Hi ha liberals en l'economia catalana? Les organitzacions empresarials no ho semblen quan criden a la intervenció per a solucionar els problemes. Vol dir que el que necessitem és una bona administració pública. Si la mà visible ha d'intervenir el que ens ha de preocupar és que sigui una mà amical.

Consell Social

- Comissions Obreres - CCOO
 - Unió General de Treballadors - UGT
 - Fundació Josep Irla
 - Fundació l'Alternativa
 - Fundació Nous Horitzons
 - Fundació Rafael Campalans

 - Acció Escolta de Catalunya
 - Acció Jove - Joves de CCOO
 - Associació Catalana per la Pau
 - Avalot
 - Casals de Joves de Catalunya
 - Cooperació
 - Entorn SCCL
 - Escola Lliure El Sol
 - ESPLAC - Esplais Catalans
 - Fundació Catalunya Segle XXI
 - Fundació Ferrer i Guàrdia
 - Fundació Pere Ardiaca
 - Fundació Terra
 - SOS Racisme

 - Associació de Joves Estudiants de Catalunya - AJEC
 - Associació d'Estudiants Progressistes - AEP
 - Ateneus Laics
 - Col·lectius de Joves Comunistes - CJC-Joventut Comunista
 - Estudiants en acció
 - Fundació Cipriano García
 - Fundació Josep Comaposada
 - Joventut Socialista de Catalunya
 - Joves d'Esquerra Verda – JEV
 - Món-3

 - Associació Catalana d'Investigacions marxistes
 - Càtedra UNESCO de Sostenibilitat de la UPC
 - Coordinadora per a la Memòria Històrica i Democràtica de Catalunya
 - Centre de Recerca Econòmica i Social de Catalunya
 - Sin Permiso
 - Suburbe-Associació Cultural Estenent el desastre
 - DeBarris sccl
-

Ponències 2009

més enllà de la crisi

UPEC **Universitat
Progressista
d'Estiu de Catalunya**

Amb la col·laboració de

 **Generalitat
de Catalunya**

 **Diputació
Barcelona**

Ajuntament de Barcelona